

موزه در بینش اسلامی

علوم قرآن و حدیث :: نشریه مشکوة :: پاییز ۱۳۶۱ - شماره ۱ (ISC)

صفحات : از ۱۳۵ تا ۱۴۴

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/58391>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۵/۰۱/۲۱

کاربر گرامی، فایل دانلود شده فقط برای استفاده شخصی است، از نشر آن خودداری فرمایید.

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه **قوانین و مقررات** استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

عناوین مشابه

- نمایش صنایع نقاشی و کتب خطی و تذهیبی دوره - اسلامی در موزه صنعتی (متروپلیتین نیویورک)
- بررسی کاربردپذیری استاندارد توصیف و دسترسی به منبع (آر.دی.ای) در کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
- هنر اسلامی و موزه؛ نگاهی به هنر اسلامی و باستان‌شناسی جهان اسلام در قرن بیست و یکم
- نقش تفکر منطقی - فلسفی در انسجام بینش اسلامی
- راهبردهای دستیابی به بینش وحدت اسلامی در کلام رضوی
- گفتارهایی در عناوین کتابهای بینش اسلامی توحید نظری و عملی (در بند یگانه) (آموزش)
- مطالعه تطبیقی ساختار و کارکرد نهاد بینش رفتاری در جهان و ارائه رهنمود های سیاستی برای مجلس شورای اسلامی
- بررسی و مطالعه سنگ مزارهای موزه سنگ هگمتانه در دوران اسلامی
- تمدن اسلامی/ موزه ای بی حصار تبیین تمدن اسلامی در نگاه سید قطب، سید جمال الدین اسد آبادی، شهید مطهری و امام خمینی
- نقش موزه های علوم و فناوری در ترویج علم مطالعه موردی (فعالیت های موزه علوم و فناوری جمهوری اسلامی ایران)

موزه در بینش اسلامی

موزه مکانی است برای نمایش آثار و اشیاء بازمانده از گذشتگان یا فرآورده‌های صنعتی جدید که به‌روشن فنی منظم و مرتب شده، بطوری که بتوان از بازدید و مطالعه آنها به‌سابقه تاریخی و تحولات هنر و فرهنگ اقوام و ملل مختلف پی برد.

اشیاء گرانبها و آثار هنری و صنعتی که قرون متمادی در بستر خاک آرمیده یا در بندتملک خصوصی قرار داشته‌است و از نظرگاه عموم نمانده بوده در موزه‌ها با نظم و نسقی خاص پای به‌عرضه نمایش می‌گذارد و به خودنمایی می‌پردازد، ودانش و ذوق و ایمان سازندگان خود را نشان می‌دهد. مقصود از ایجاد موزه‌ها در درجه اول ترتیب مخازنی‌است از آثار پیشینیان برای آیندگان و حفظ و ارائه آنها بصورت علمی، و ارضای حس کنجکاوای انسان برای شناخت فرهنگ و رسوم اقوام گذشته، و در درجه دوم بدست‌دادن نمونه‌های عینی از وسایل زندگی و ابزار جنگی و اشیاء زینتی و دیگر چیزهایی که هر یک می‌تواند میزان دانش و هنر یا صنایع جامعه و ملتی را نشان دهد، و سیر کمالی آن را در طول زمان مشخص نماید، و مقیاسی باشد برای سنجش هنر و صنعت امروز با دوران گذشته .

سابقه تاریخی - کلمه موزه از ریشه لاتینی Museum و آن خود از واژه یونانی Mouseion گرفته شده .

موزه در نخستین استعمال به تپه کوچکی که در آتن معبد الهه‌های هنر^۱ بود گفته می‌شد، و سپس به هربنایی که به «موزها» تعلق داشت اطلاق گردید، همچنین بخشی از کاخ اسکندریه را که بطلمیوس اول^۲ به دانشمندان و فلاسفه مشهور اختصاص داده، و کتابخانه معروف اسکندریه نیز در آنجا بود موزه گفتند. اما بعد موزه به کلیساها منتقل شد و قسمتی از این معابد را که آثار هنری و ارزشمند در آنها نگهداری می‌شد موزه نامیدند^۳. قدیم ترین موزه‌ای که تاکنون شناخته شده موزه پیناکوتک^۴ بوده که آتنی‌ها در آکروپل^۵ دایر کردند^۶.

از سابقه بسیار کهن و باستانی که تأسیس موزه در جهان دارد و تا چند قرن پیش از میلاد مسیح امتداد می‌یابد، به وضوح برمی‌آید که در اصل مکانی بوده که جنبه مذهبی-هنری داشته، و براساس علایق دینی ایجاد شده، نه انگیزه‌های اقتصادی و سود مادی .

۱- بنا بر عقاید یونانیان آلهه هنر یا موزها Muses ته خواهر بودند که بر هنرها بخصوص شعر نظارت می‌کردند .

۲- بطلمیوس اول، در گذشته به سال ۲۸۳ قبل از میلاد ، مؤسس سلسله بطالسه است که در زیبایی اسکندریه کوشید و کتابخانه‌ای در آنجا تأسیس کرد .

۳- رجوع شود به : Grand Larousse Encyclopédique, Musée

۴- Pinacothèque به معنی تالار نقاشی است .

۵- Acropole نام شهری که بر روی تپه‌های آتن قدیم بنا شده بود و آثار باستانی آن هنوز موجود است .

۶- رجوع شود به : La Grande Encyclopédie inventaire

در قرنهای جدید همگام با سایر تحولات فرهنگی و سیاسی اروپا موزه نیز منحصر به آثار هنری و اماکن مذهبی نماند و گسترش چشمگیر یافت و بویژه از نظر علمی و آموزشی و تاریخی پیشرفتهایی شایان توجه کرد. چنانکه بنا به نقل دایرةالمعارف بزرگ فرانسوی بیش از ۲۵۰ موزه در فرانسه موجود است .

بعد از انقلاب فرانسه نخستین موزه ملی و همگانی به سبک جدید در سال ۱۷۹۳ در کاخ لوور Louvre دایر گردید و رفته رفته توسعه یافت بطوری که اینک از بزرگترین موزه‌های دنیاست، و آثار تاریخی و هنری ملل عالم را در خود نگهداری می‌کند .

از موزه‌های کهن سال دیگر باید از موزه بریتانیا در لندن نام برد که به سال ۱۷۵۳ تأسیس شده و تدریجاً تکمیل گردیده، در این موزه آثار فراوانی از هنر و فرهنگ ایران باستان وجود دارد.^۷

اهمیت موزه در بُعد آموزشی در جهان متمدن امروز موزه‌ها یکی از مراکز مهم علمی محسوب می‌شود و هر یک از کشورها با ایجاد موزه، سیر تاریخی هنرها و صنایع خود را ارائه می‌دهد و سوابق فرهنگی و مدنی‌تشان را معرفی می‌کند .

بعلاوه از آنجاکه انسان با دیدن یک چیز بهتر و زودتر می‌تواند آن را بشناسد و به ویژگی‌هایش پی ببرد تا شنیدن یا خواندن خصوصیاتش، بدین جهت موزه که اصل و عین اشیاء و فرآورده‌های صنعتی و هر چیز قابل توجه و مطالعه را بجای تصویر یا نمونه مصنوعی آن به نمایش

۷- برای آگاهی از موزه‌های معروف جهان که آثار باستانی ایران را نیز دارد رجوع شود به: موزه‌های جهان و آثار هنری ایران، با تهیه و تنظیم سعید نژند و علی اصغر پروینی،

می‌گذارد طبعاً اثر آموزشی بیشتری دارد و دانش‌اندوزان را علاقه‌مندتر به‌کاش و پژوهش می‌نماید .

تا اواخر قرن نوزدهم میلادی موزه‌ها کمتر برای تحقیق و مطالعات علمی مورد استفاده قرار می‌گرفت، اما رفته‌رفته که تأثیر قوی مشاهده موزه‌ها در بازدیدکنندگان معلوم شد، و پیشرفتهای علمی و اختراعات صنعتی نیز افزایش یافت، موزه‌های اختصاصی نیز دایر شد که مثلاً انواع یک جانور مانند ماهی یا نمونه‌های گوناگون یک مصنوع چون ماشین را نشان می‌داد و بدین ترتیب موزه از صورت نخستین که به اشیاء باستانی و آثار هنری اختصاص داشت بیرون آمده و چهره جدیدی یافت که بیشتر به پیشرفت دانش و آموزش کمک می‌کرد .

توسعه و تنوع موزه‌ها - فواید گوناگونی که ایجاد موزه از نظر علمی و آموزشی داشت و مرکزی بود که می‌توانست علاوه بر آموزش موجب سرگرمی و تفریح خاطر باشد، سبب روی آوردن به این مراکز و استقبال فراوان مردم از آنها شد و رفته‌رفته یکی از منابع درآمد و جلب مسافران هم گردید .

پیشرفت دانش در افقهای جدید و گسترش دامنه علوم طبیعی و صنایع ماشینی - که سود مادی را نیز همراه داشت - سبب تنوع و فراوانی و جهان‌شمولی موزه‌ها شد، و از سده نوزدهم در شهرهای مهم اروپا علاوه بر موزه‌های عمومی که بیشتر جنبه تاریخی و هنری داشت، موزه‌های اختصاصی نیز دایر شد، که مثلاً مجموعه‌ای از یک محصول صنعتی یا موجودات طبیعی را به ترتیب و نظم خاصی نشان می‌داد و غالباً در کنار دانشگاهها و مراکز آموزشی قرار داشت و دانشجویان از آن استفاده می‌کردند .

موزه‌ها بطور کلی به سه نوع عمده تقسیم می‌گردد که هر یک دارای

بخشهای فرعی است :

۱- **موزه‌های تاریخی** : شامل موزه باستان‌شناسی و تاریخ به معنیِ اخص آن می‌باشد .

۲- **موزه‌های هنری** : شامل موزه نقاشی و مجسمه‌سازی، و هنرهای تزئینی و صنعتی (مانند کهنه‌کاری و خط و جواهرسازی و قالی و غیر اینها) است .

۳- **موزه‌های علمی** : شامل موزه علوم طبیعی، صنعتی و فنی می‌باشد. از انواع مذکور در تهران موزه‌های: ایران باستان، مردم‌شناسی، هنرهای تزئینی، هنرهای ملی، از ردیف ۱ و ۲، و موزه اسلحه دانشکده افسری و موزه جانورشناسی دانشکده کشاورزی کرج از ردیف ۳ می‌باشد.^۸

موزه در بینش اسلامی

برای اینکه علاوه بر مزایای علمی و هنری از فواید معنوی و تربیتی موزه‌ها نیز برخوردار شویم، بجاست در پایان این گفتار با دید مذهبی به این مراکز بنگریم و جا و منزلت آن را در جهان بینی اسلامی بیابیم، پس به قرآن روی می‌آوریم، و شیوه برخورد آن را با حوادث تاریخی و آثار باقیمانده از پیشینیان مطالعه می‌کنیم، می‌بینیم این کتاب همیشه تازه^۹

۸- رجوع شود به: موزه‌های ایران، گردآوری محمدحسن سمسار، مقدمه یحیی ذکاء،

اسفند ۱۳۴۵ .

۹- یکی از نامهای قرآن «حدیث» است که از جمله معانیش جدید و نو می‌باشد. بنظر می‌رسد فرق «حدیث» و «کلام» همین است که حدیث سخنی است تازه و کلامی که در آن نوآوری می‌باشد. قرآن مکرر به نام «حدیث» خوانده شده، از جمله درسوره زمر، آیه ۲۳ .
سوره طور، آیه ۴ .

و آموزنده سرگذشت اقوام و ملل گذشته را به تکرار بازگو می‌نماید، و از آثار برجای‌گذاشته‌شان - که خود موزه‌ایست طبیعی - یاد می‌کند، اما نه گزارشگر تاریخ است و نه قصه‌پرداز، بلکه به نتایج اخلاقی و بُعد تربیتی این مناظر تکیه می‌کند، و هر اثری را انگیزه‌ای برای انتباه و بخود آمدن می‌شمرد.

روش تربیتی قرآن این است که باتکیه بر فطرت و برانگیختن خرده‌های خفته^{۱۰} و به حرکت درآوردن اندیشه‌ها^{۱۱}، موجبات آگاهی و عبرت‌گیری را فراهم می‌کند و بدین طریق به تزکیه و خودسازی انسان می‌پردازد. این کتاب هدایت و روشنگری نه تنها مردم را از مشاهده آثار برجای مانده از گذشتگان منع نمی‌کند، بلکه به تأمل و تفکر در آنها و توجه به عاقبت کار صاحبان زر و زور و می‌دارد، چنانکه پس از ذکر هلاکت قوم بدکار لوط می‌فرماید:

«وشما مردم اینک هر صبح و شام بردیار آنها می‌گذرید [و خرابه‌های آنرا می‌نگرید]، پس چرا عقل خود را کار نمی‌بندید و به عاقبت آنها نمی‌اندیشید؟»^{۱۲}

همچنین بعد از شرح نابود شدن ستمکاران و خراب شدن آبادیهایشان مردم را به گردش علمی در آن مکانها دعوت می‌کند و به زبان تعجب و انکار می‌پرسد:

«آیا این کافران بر روی زمین سیر نمی‌کنند تا دلهاشان بینش و هوش یابد و گوششان شنوا گردد؟»^{۱۳}

۱۰- اشاره است به جمله‌ای از سخن امام علی علیه‌السلام که در توضیح اهداف و

فعالیت‌های پیامبران می‌فرماید: . . . و بشيروا لهم دنان العتقوله (نهج البلاغه، خطبه ۱).

۱۱- آياتی از قرآن که به تفکر و تعقل امر می‌کند مورد توجه قرار گیرد.

۱۲ و ۱۳- سوره صافات، ۱۳۷ - ۱۳۸.

سپس در مقام تعليل اين غفلت و بي توجهي به اين مناظر آموزنده مي فرمايد :

«اين كافران را گرچه چشم سر کور نيست، ليکن چشم باطن و دیده دلها کور است»^{۱۴}.

آري در تعليم قرآني چشم و گوش و دل همه مسؤول و مورد بازخواستند^{۱۵}، زيرا داده هاي چشم و گوش که روزنه هاي حساس خانه تن است، به فؤاد که مرکز روشن ادراک و شعور انسان است بايد چنان باشد که موجب کسب فضائل و دفع رذائل اخلاقي گردد، يعني مشهودات و مسموعات از آن گونه باشد که انگيزه اي بر عمل صالح گردد.

تعبيرهاي اين نامه الهی برای آموزش دادن و افزايش معرفت و تکميل بعد انسانی ما بسيار حساب شده و قابل توجه است. علاوه بر تعقل و تفکر که از مشخصات انسان است و مایه امتياز بر حيوان، قرآن انسان را به نظر و عبرت امر می کند. توضیحي کوتاه درباره این دو لغت و شیوه استعمالش، روشنگر بينش اسلامي نسبت به اشیائی که از گذشتگان برجا مانده است و در مجموعه ای بنام موزه عرضه می شود خواهد بود، بخصوص که اين اشیاء نفيس در تملك دولت مردان و ثروتمندان هر زمان بوده :

نظر : نگاه دقيق و عميق و ممتد و جستجوگر برای إدراك و شناخت چیزی^{۱۶}، و قرآن در توجه عميق و دريابنده به جهان و موجودات و آثار اقوام نابود شده اين واژه را بکار برده :

«بايد انسان (به آغاز خلقتش) نظر کند که از چه چیز آفریده شده» (طارق، ۵) .

۱۴- سورة حج، ۶۶ .

۱۵- نگاه کنید به: سورة اسراء، آیه ۳۶ .

۱۶- رجوع شود به: المفردات فی غراب القرآن، راجب اصفهانی : نظر .

آیا به‌شتر نظر نمی‌کنند که چگونه [با انواع حکمت و منفعت برای بشر] خلق شده‌است (غاشیه، ۱۷) .

جهانگردی (سیر در زمین) و نظر و تأمل در آثار باستانی و توجه به عاقبت ستمگران و فسادانگیزان در حدود { آیه از قرآن ذکر شده و اهمیت نظر را برای کسب معرفت و تزکیه می‌رساند، که به ترجمه یکی از آنها بسنده می‌کنیم :

ما در میان هر امت و جامعه‌ای پیغمبری فرستادیم تا به مردم ابلاغ کند که «الله» را بپرستید و از طاغوت (بستان و طغیانگران) دوری کنید . پس [در نتیجه دعوت رسول] بعضی مردم را خدا هدایت کرد و بعضی دیگر در گمراهی ماندند. اکنون [شما عاقلان] در روی زمین سیر کنید و نظر کنید و بنگرید که عاقبت آنان که انبیارا تکذیب کردند چگونه بود؟ (نحل، ۳۶)

عبرت: عبور از ظاهر و محسوس و رسیدن به علت و نتیجه هر واقعه و پدیده، که در ورای آن نهفته می‌باشد.

به بیان دیگر حالتی که در انسان از ژرف‌نگری و آگاهی حاصل می‌شود و بدان وسیله می‌تواند از ظواهر درگذرد و به نتایج اعتقادی و فواید اخلاقی حوادث پی ببرد عبرت گویند^{۱۷}.

با توجه به این مفهوم ظریف و دقیق عبرت، چون به سخن الهی مراجعه کنیم می‌بینیم قرآن عبرت را در نتیجه‌گیری از برخورد حق و باطل و سرگذشت انبیا یا مطالعه و تحقیق در جانوران و پدیده‌های جوی استعمال کرده‌است و اینک چند نمونه :

بعد از بیان ترسی که یهودیان از سپاه اسلام در دل یافتند و به

۱۷- این معنی مستفاد است از توضیحی که راغب در شرح لغت هبیره و اعتبار در

المفردات داده‌است .

دست، خود و دست مؤمنان خانه‌هاشان را ویران کردند نتیجه‌گیری می‌فرماید و می‌گوید: ای صاحبان بصیرت و هشیاران از این حادثه عبرت و پندگیرید (حشر، ۲) .

در پایان داستان حضرت یوسف و فوایدی که از عفت و صداقت بدو رسیده یادآور می‌شود :

همانا در حکایت آنان برای خردمندان و مردم بامفز عبرت کامل خواهد بود .

و در درسهای توحیدی خود این چنین تعلیم می‌دهد :
 البته برای شما هوشمندان ملاحظهٔ حال چهارپایان همه عبرت و حکمت است (نحل، ۶۶) .

آنچه از تعلیمات انسان‌ساز قرآن عاید می‌شود این است که مسلمان تربیت یافته در این مکتب نمی‌تواند از هرائر یا پدیده‌ای سرسری بگذرد، بنابراین موزه که مرکز است از آثار ارزشمند و نفایس برجامانده از مردمی با خواهشها و دل‌بستگی‌هایی چون ما ، برای هشیاران دل‌انگیزش بهترین انگیزهٔ عبرت و پندگیری است، و نیکومدکاری برای شکستن بتهای ذهنی و زدودن رذایلی چون خودخواهی و ریاست‌طلبی و حرص و مال‌دوستی، زیرا نفایس و لوازم گرانبهای زندگی طاغوتیان را - که برای گردآوریش ستمها رواداشتند - می‌نگرد که بی‌خواستشان در تصرف دیگران درآمده و برای آنان جز زشت‌نامی برجای نمانده .

همچنین در بینش يك موحد زیبایی و قدرت هنری که در بخشی از اشیاء موزه‌ها بکاررفته، آیتی از علم و قدرت الهی است و نمایشگر استعدادی که آفریدگار در آن استادان هنرمند به‌ویجه نهاده، که هرچند « حسن یوسف را به‌عالم کس ندید» اما در واقع «حسن آن دارد که یوسف آفرید» . انگیزه و اهدافی که این آثار را بوجود آورده نیز از فکر

عمیق و بینش دقیق مسلمان متعهد بدور نمی ماند، و همواره این پرسشها در مغزش مطرح می شود که چه نیّت و محرکی موجب پیدایش اشیاء موزه شده: خدمت به مردم و تسهیل مشکلات زندگی بشر یا سودجویی و افزون طلبی؟

جلوه دادن ذوق هنری و ابتکار صنعتی و بالمآل بهبود و رفاه عمومی یا شهرت طلبی و خودفروشی؟

جلب رضای آفریدگار و خیررسانی به مردم یا نزدیکی جستن به دولتمردان برای رسیدن به نام و نان؟

بالاخره از آنچه بخاطر می گذرد مقایسه ایست بین شکوه و جلالِ ظاهری و عیش و عشرتهای صاحبان زر و زور - که نشانه هایی از آن در موزه هاست - با رنج و سخت کوشی دانشوران هنرمندِ موجدِ چنان آثارِ ارزنده ای، که غالباً زندگی شان در عسرت و تهیدستی سپری شده و اینک نام نیک و افتخار جاوید پیرجا گذاشته اند.